econ __2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

ІНФЛЯЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконав:
студент 4 курсу, групи 472,
денної форми навчання,
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
Левицький Мирослав Ігорович_____
Керівник:
завідувач кафедри фінансів і кредиту
проф. Нікіфоров Петро Опанасович ____

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № __ від __ травня 2023 р.
Завідувач кафедрою фінансів і кредиту
_____проф. Нікіфоров П.О.

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Левицький М.І. Інфляція в Україні: причини та тенденції. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023.

В кваліфікаційній роботі досліджені причини виникнення та тенденції інфляції в Україні. Розглянута економічна сутність інфляції, основні її типи та причини виникнення, охарактеризовані тенденції інфляційних процесів в Україні, соціально-економічні наслідки, та визначено основні чинники, що призвели до нинішніх темпів інфляції. Розглянуто механізм антиінфляційного регулювання в Україні, управління інфляцією та підходи до контролю і пом'якшення негативних наслідків інфляції для української економіки.

Ключові слова: інфляція, девальвація, банківська система, реальний та номінальний валовий внутрішній продукт, Національний банк України, комерційні банки.

SUMMARY

Levitskyi M. Inflation in Ukraine: causes and trends. Manuscript. Qualification work for obtaining the first (bachelor) level of higher education in specialty 072 – Finance, banking and insurance. Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2023.

In the qualifying work, the causes and trends of inflation in Ukraine are investigated. The economic essence of inflation, its main types and causes of its occurrence are considered, the trends of inflationary processes in Ukraine, socio-economic consequences are characterized, and the main factors that led to the current rates of inflation are determined. The mechanism of anti-inflation regulation in Ukraine, inflation management and approaches to controlling and mitigating the negative consequences of inflation for the Ukrainian economy are considered.

Key words: inflation, devaluation, banking system, real and nominal gross domestic product, National Bank of Ukraine, commercial banks.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ М.І. Левицький

ЗМІСТ

Вступ 4
Розділ 1. Теоретичні засади інфляції 8
1.1 Сутність інфляції та її взаємозв'язок із обсягом грошової пропозиції . 8
1.2. Основні види, типи інфляції та причини 12
Розділ 2. Аналіз інфляції у національній економіці України 19
2.1. Тенденції інфляційних процесів в Україні 19
2.2 Соціально-економічні наслідки інфляції в Україні 24
Розділ 3. Напрями реалізації антиінфляційної політики в Україні 31
3.1 Механізм антиінфляційного регулювання 31
3.2. Методи зниження темпів інфляції в Україні 36
Висновки 42
Список використаної літератури 44
Додатки 49

ВСТУП

Сучасний стан економіки, з огляду на поточні явища, характеризується нестабільністю та необхідністю швидкого, обґрунтованого прийняття великої кількості рішень макроекономічних. Для цього слід врахувати великої кількості чинників, тож постає питання щодо знаходження найважливіших серед них та побудови на їх основі оптимальних підходів до розв'язання тієї чи іншої проблеми, досягнення того чи іншого завдання макроекономічного управління.

Нині в Україні спостерігається складна економічна ситуація. Макроекономічні загрози змушують підприємства шукати ефективні шляхи роботи в таких складних умовах. З огляду на це підвищується актуальність дослідження механізмів ефективного управління інфляцією в державі, що дасть змогу забезпечити стабільний економічний розвиток. Адже якщо у звичайних умовах фінансова інформація відображає реальний стан справ, то в умовах складних економічних процесів така інформація буде деформована і не дасть змоги прийняти ефективні управлінські рішення. Економічні суб'єкти закладатимуть суттєві ризики під час їх ухвалення, а отже, економічний розвиток гальмуватиметься. Тому для держави вкрай важливо забезпечити прогнозованість такого макроекономічного індикатора як інфляція.

Однією з фундаментальних праць на цю тему є робота Жовтої Н. А., яка пропонує своє розуміння інфляції, розглядаючи її сутність, причини та наслідки. Автор розглядає інфляцію як багатогранне економічне явище, що має значний вплив як на макроекономічну стабільність, так і на фінансову безпеку особистості. Спираючись на цю базу, Маслюкова В. заглиблюється в соціально-економічні проблеми, які виникають внаслідок інфляції. Її робота стверджує, що інфляція може посилити соціально-економічну нерівність і призвести до економічної нестабільності. Комплексне дослідження методів вимірювання інфляції та її впливу на українську економіку здійснили Горбаневич В. Л. та Іванюта П. Л. та Іванюта П. В. У їхніх роботах також

підкреслюється, як це явище може негативно впливати на фінансовий стан вітчизняних підприємств. Бас Т. В., Волошко І. О. та Богдан Д. С. зосереджують увагу на особливостях інфляційних процесів в Україні, пропонуючи унікальний погляд на місцевий економічний контекст. Вони стверджують, що розуміння цих особливостей є вирішальним для розробки ефективних стратегій управління економкою держави. Розвиваючи методологічну дискусію, Зомчак Л. М. та Лапінкова А. О. пропонують авторегресійну модель з розподіленим лагом для дослідження інфляційних процесів в Україні, яка надає надійний статистичний інструмент для поглиблення нашого розуміння цього складного явища. Аналіз, проведений Петренко О. П. та Дорога К. І. проливає світло на тенденції рівня інфляції в Україні та пропонує багатообіцяючі перспективи її зниження. Аналогічно, Мельниченко Н. та Гуменюк В. В. окреслюють проблеми, з якими стикаються при спробах подолати інфляцію в країні. У більш конкретному дослідженні Новик В. О. формулює підхід до моделювання інфляційного процесу в Україні, підкреслюючи вплив на нього різних економічних чинників. Це може призвести до покращення системи прогнозування інфляції. Сокуренко С. В. розглядає "ціновий парадокс", який спостерігається в Україні після переходу до політики інфляційного таргетування протягом 2015-2022 років. Розширюючи сферу дослідження до макроекономічних наслідків, Блащук-Дев'яткіна Н. З. та Баїк А. І. обговорюють вплив інфляції на економіку України в цілому. Вони стверджують, що контроль над інфляцією є життєво важливим для підтримки економічного зростання та стабільності. Робота Забчук Г. та Іващук О. присвячена обговоренню банківської та кредитної сфери в період інфляційного таргетування в Україні. Вони представляють поглиблений погляд на реалії та перспективи банківського кредитування в інфляційні періоди, тим самим пов'язуючи монетарну політику з реальною економікою.

Розглянута наукова література робить значний внесок у розуміння інфляції в Україні, розглядаючи її причини, наслідки, проблеми вимірювання та моделювання, а також стратегії її подолання. Дослідження висвітлюють

складну природу інфляції та підкреслюють важливість ефективного управління цим економічним явищем для макроекономічної стабільності в Україні. Проте необхідність оновлення знань зумовлене подальшим розвитком економіки у нових вкрай складних умовах військової агресії проти нашої держави.

Метою роботи є виділення напрямів реалізації антиінфляційної політики в Україні. Відповідно, завданнями є:

- формулювання сутності інфляції та її взаємозв'язку із обсягом грошової пропозиції;

- виділення основних видів, типів інфляції та причин;

- оцінювання тенденцій інфляційних процесів в Україні;

- вивчення соціально-економічних наслідків інфляції в Україні;

- характеристика механізму антиінфляційного регулювання;

- пропонування методів зниження темпів інфляції в Україні.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, практичних та методичних аспектів управління інфляцією в Україні.

Об'єктом дослідження є макроекономічне середовище.

У роботі буде використано такі методи:

- аналітичний - при визначенні сутності поняття інфляції та її впливу;

- динамічний - під час інфляції в певних часових рамках;

- статистичний - при визначенні структури різних явищ;

- графічний і табличний - для наочного відображення отриманих результатів;

- метод відносних показників - при визначенні реальних значень економічних показників;

- метод абсолютних показників - при визначенні різних абсолютних значень, наприклад, валового внутрішнього продукту.

Інформаційна база створена за рахунок даних НБУ, Державної служби статистики України.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 49 сторінок друкованого тексту, основний зміст роботи викладено на 43 сторінках. Робота містить 1 таблицю та 15 рисунків, список використаних джерел включає 40 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНФЛЯЦІЇ

1.1 Сутність інфляції та її взаємозв’язок із обсягом грошової пропозиції

Інфляція є важливим макроекономічним чинником, що впливає на всю сукупність економічних відносин у суспільстві. В історії України знецінення грошових коштів інколи мало некерований характер, а тому потрібно зрозуміти як слід діяти в таких умовах.

У загальному вигляді індекс цін являє собою виражений у вигляді відношення або у відсотках показник зміни сукупності цін за деякий період часу. Родоначальником теорії інфляції можна вважати шотландського економіста і державного діяча Дж. Ло, який розглядав це поняття у своїй праці "Гроші і торгівля, розглянуті з пропозицією про забезпечення нації грошима" (1705). Поняття інфляція вперше стало вживатися в Північній Америці в період громадянської війни 1861-1865 рр. Воно позначало процес розбухання паперово-грошового обігу.

У 18-тому столітті було написано значний обсяг праць з цієї тематики, у них досліджували взаємозв'язок між кількістю золота і срібла в країнах Європи, а також зростанням показників ціни та збільшенням обсягів продукції, що вироблялася. Автори даних наукових робіт констатували, що рівень кількості грошей не має абсолютно ніякого фінансового значення, а процес зростання обсягів грошей може значно впливати на рівень виробництва товарів. У цьому ж 18-тому столітті Девід Юм виклав кількісну теорію грошей (QTM), стверджуючи, що зміни в грошовій масі безпосередньо впливають на рівень цін. Ця теорія була вдосконалена Ірвінгом Фішером на початку 20 століття, який ввів більш складну формулу для пояснення взаємозв'язку між пропозицією грошей, швидкістю обігу грошей, рівнем цін та кількістю транзакцій. Протягом значної частини економічної історії QTM була панівним поглядом на інфляцію.

Однак у середині 20-го століття з появою кейнсіанської економіки відбулася зміна парадигми в розумінні інфляції. Джон Мейнард Кейнс у своїй фундаментальній праці "Загальна теорія зайнятості, процента і грошей" (1936) припустив, що інфляція є не лише монетарним явищем, а й результатом перевищення сукупного попиту над сукупною пропозицією за повної зайнятості. Це ознаменувало значний відхід від класичного погляду на інфляцію і запровадило більш всеохоплюючу основу для розуміння складної динаміки інфляції. Мілтон Фрідмен, економіст другої половини 20-го століття, підтвердив первинність монетарних чинників у визначенні інфляції, повторюючи думки QTM. Однак Фрідман ввів поняття природного рівня безробіття і стверджував, що будь-яка спроба знизити безробіття нижче цього природного рівня призведе до прискорення інфляції – ідея, яка стала відомою як крива Фрідмана-Фелпса, доповнена очікуваннями Філліпса.

Стагфляція 1970-х років - стан високої інфляції та високого безробіття - кинула виклик як кейнсіанській, так і монетаристській перспективам. Це призвело до розвитку Нової класичної школи, ключовою фігурою якої став Роберт Лукас-молодший. Лукас, переконаний теоретик раціональних очікувань, стверджував, що систематична політика не може маніпулювати компромісом між інфляцією та безробіттям, оскільки люди будуть коригувати свої очікування у відповідь на зміни в політиці. Це розуміння було розвинуте новою кейнсіанською школою наприкінці 20-го та на початку 21-го століть, яка інтегрувала жорсткість цін та заробітної плати у свої моделі, щоб пояснити, чому зміни в монетарній політиці можуть мати реальний вплив на економіку. Такі дослідники, як Грегорі Манків та Олів'є Бланшар, зробили значний внесок у розвиток цієї школи.

Нарешті, роль інфляційних очікувань набула особливого значення в останні десятиліття, особливо після світової фінансової кризи 2008 року. Центральні банки, такі як Федеральний резерв США, наголошують на важливості закріплення інфляційних очікувань для досягнення цінової

стабільності, і ця думка підтверджується дослідженнями таких економістів, як Фредерік Мішкін.

Говорячи про інфляцію, слід звернути увагу на монетаристську теорію. Вона розглядає інфляцію як фактор економіки, який пов'язаний зі збільшенням пропозиції грошей в економіці. Вона ґрунтується на кількісній теорії грошей і рівнянні обміну, пов'язується з ім'ям американського економіста І. Фішера, який у праці "Купівельна сила грошей" (1911) проаналізував зв'язок між пропозицією грошей і витратами на купівлю товарів і послуг. Сам Фішер у даній роботі зазначає, що "алгебраїчний виклад рівняння обміну було дано Симоном Ньюкомбом у його талановитій, але недооціненій праці "Принципи політичної економіки". Однак рівняння обміну, яке слугує вихідною ланкою в монетаристській концепції інфляції, трактується однобічно, має недоліки у зв'язку з особливостями сучасної економічної системи.

Зв'язок економіки та інфляції в теорії монетаристів можна виразити формулою (1.1):

$$\Delta P = \Delta M \cdot \Delta V / \Delta Q, \quad (1.1)$$

де ΔP - показник приросту цін, власне інфляція;

- ΔM - показники темпів приросту грошової маси;

- ΔV - показники темпів приросту швидкості обігу грошей;

- ΔQ - показники темпів приросту обсягу реального продукту.

Сучасні підходи, які визначають вплив інфляції на економіку, дещо відрізняються. Інфляція являє собою єдність кількох цінових процесів, які перебувають у сфері споживчого попиту, реального сектору та фінансового сектору. Існує низка альтернативних підходів, серед яких заслуговують на увагу такі:

- інфляція - це процес переповнення каналів грошового обігу, що виражається у знеціненні грошей, зростанні цін на товари і послуги та зниженні реального життєвого рівня населення;

- інфляція - це процес переповнення каналів обігу грошовою масою понад потреби товарообігу, що спричиняє знецінення грошової одиниці та зростання товарних цін.

Українські науковці висловлюють наступні думки: інфляційні процеси як грошове явище, що з’являється внаслідок порушенням грошового обігу [11, с.105]. Такий підхід є надто загальним.

Інфляція – це складний багатопрофільний процес, який впливає на ціноутворення та завдає серйозної шкоди економіці країни. Інфляція неодмінно призводить до кризи державних фінансів[22, с.34]. З таким твердженням неможливо погодитися, адже інфляція буває контрольованою, що означає відсутність деструктивного впливу на економіку країни.

Річний індекс інфляції І (або індекс інфляції за рік) розраховується за формулою:

$$І = Ц2 : Ц1 \qquad (1)$$

де Ц1 – рівень цін у країні (загальний або за певними групами товарів) за попередній рік;

Ц2 – рівень цін у країні (загальний або за певними групами товарів) у даному році[5, с.101].

Згідно з кількісною теорією грошей, існує прямий зв'язок між кількістю грошей в економіці та рівнем цін на товари і послуги. Коли грошова маса зростає швидше, ніж виробництво в економіці, виникає інфляція - підвищення загального рівня цін, оскільки в економіці з'являється більше грошових одиниць, які обслуговують ту саму кількість товарів і послуг.

Цей принцип часто описують за допомогою рівняння $MV = PQ$, де M - грошова маса, V - швидкість обігу грошей (швидкість, з якою гроші переходять з рук в руки), P - рівень цін, а Q - кількість вироблених товарів і послуг. Якщо V і Q є постійними, то збільшення M призводить до пропорційного зростання P, що спричиняє інфляцію.

Однак в реальності цей зв'язок не завжди є прямим через низку факторів, таких як непостійна швидкість обігу грошей та зміни в обсягах виробництва.

Більше того, сама інфляція також може впливати на пропозицію грошей. Наприклад, намагаючись контролювати високу інфляцію, центральний банк може обмежити зростання грошової маси шляхом проведення стримуючої монетарної політики [33, с.98].

Хоча цей взаємозв'язок забезпечує фундаментальну основу для розуміння концепції інфляції, важливо зазначити, що на інфляцію можуть впливати й інші фактори, такі як зміни в сукупному попиті та сукупній пропозиції, очікування щодо майбутньої інфляції та глобальні економічні умови.

Підсумуємо, що категорія інфляції є доволі багатогранною та неоднозначною, як наслідок вплив інфляції на економіку є різнобічним. Інфляція – це процес підвищення цін у зв’язку із виникненням дисбалансів між грошовою масою та потребою економіки у грошах. Надмірна грошова пропозиція може суттєво знецінити національну валюту країни.

1.2. Основні види, типи інфляції та причини

Для ефективного управління таким аспектом національної економіки як інфляція важливо розуміти можливі види, типи та причини. Вплив інфляції на економіку залежить від того, до якої саме категорії вона належить. Розглянемо такий ефект більш детально:

1. Повзуча або помірна означає тривале поступове зростання цін. За цього виду інфляції не відбувається значних потрясінь в економіці, проте спостерігається повільне знецінення грошей. Річний приріст цін становить 5-10%.

2. Галопуюча – інфляція зі стрибкоподібним зростанням цін. Ціни зростають на 20-200% на рік. На відміну від повзучої інфляції нею важко керувати. Економічна рівновага в цьому випадку перебуває під загрозою, економічні структури наражаються на небезпеку, може виникнути криза.

3. Гіперінфляція – інфляція з дуже високим темпом зростання цін. Зростання цін на місяць вище 50%. Гіперінфляція практично некерована. Щоб зупинити або хоча б пригальмувати гіперінфляцію, доводиться використовувати радикальні заходи. Однозначного уявлення про те, як найкраще боротися з гіперінфляцією, немає.

Осторонь від переліченого знаходиться дефляція, котра означає зниження загального рівня цін на товари та послуги в економіці протягом певного періоду. Це протилежність інфляції. На відміну від помірної інфляції, яка часто асоціюється з економічним зростанням, дефляція зазвичай сприймається негативно. Це насамперед пов'язано з двома важливими наслідками. По-перше, вона збільшує реальну вартість боргу. Коли ціни падають, відносна вартість грошей зростає, що ускладнює виплату боржниками своїх зобов'язань. Це явище може призвести до замкненого кола скорочення витрат і подальшої дефляції, яке часто називають дефляційною спіраллю.

Існують і інші види інфляції. Очікувана інфляція – це інфляція, яка, як очікується, відбудеться протягом певного періоду. У здоровій економіці споживачі, бізнес та політики прогнозують певний рівень інфляції, використовуючи різні економічні показники. Очікувану інфляцію часто враховують під час переговорів щодо заробітної плати, коригування відсоткових ставок та цінових стратегій, щоб пом'якшити її вплив на реальний дохід і купівельну спроможність.

На противагу цьому, непередбачувана інфляція – це інфляція, яку не очікували і не прогнозували. Вона може бути шкідливою, оскільки спотворює розподіл ресурсів. Бізнес, споживачі та політики можуть приймати помилкові рішення на основі неправильних інфляційних очікувань, що може призвести до непередбачуваних наслідків, таких як збитки бізнесу або зниження купівельної спроможності споживачів.

Також існують такі категорії, як базова і небазова інфляція. Базова інфляція – це показник інфляції, який не враховує певні товари, що зазнають

нестабільних цінових коливань, зокрема, продукти харчування та енергоносії. Цей показник часто використовується центральними банками як орієнтир для оцінки основної довгострокової тенденції інфляції та визначення монетарної політики, оскільки на нього менше впливають тимчасові шоки та волатильність з боку пропозиції. Вузька базова інфляція є більш специфічним показником, який виключає ще більший набір дуже волатильних статей з інфляційного кошика. Точне визначення може відрізнятися в різних країнах та статистичних органах залежно від специфічних особливостей кожної країни.

Небазова інфляція включає статті, виключені з показника базової інфляції. Ці статті, як правило, містять ціни на продукти харчування та енергоносії, що більш схильні до волатильних цінових змін через такі фактори, як зміна цін на сировинні товари, сезонні коливання та перебої в постачанні. Через таку волатильність небазова інфляція може давати викривлене уявлення про загальну інфляційну тенденцію, але вона відображає фактичний інфляційний досвід домогосподарств.

Сучасна економічна наука розрізняє два типи інфляції:

– інфляцію попиту;

– інфляцію пропозиції (витрат)[2, с.8].

Систематизуємо основні причини виникнення інфляційних процесів у таблиці 1.1. Існує велика кількість таких причин, кожна з яких потребує інших заходів з нівелювання.

Інфляція може бути спричинена різноманітними політичними, економічними або соціальними чинниками, найпоширенішими з яких є випуск зайвої кількості грошових одиниць, відставання виробництва товарів від зростання платоспроможного попиту тощо.

Причини виникнення інфляції можна вказати також у сукупності двох груп чинників, а саме зовнішніх і внутрішніх. До внутрішніх чинників можна віднести:

- незбалансованість бюджету;

- надмірні військові витрати;

- надмірні інвестиції;

- необґрунтоване підвищення цін і заробітної плати;

- розширення обсягів кредитування з боку кредитних установ;

- необґрунтована емісія грошей у готівковій і безготівковій формах, збільшення швидкості їх обігу;

- зменшення норми обов'язкового резервування;

- інфляційні очікування [26, с.99; 3, с.674].

Таблиця 1.1

Причини, особливості та механізм регулювання інфляції

Види інфляції	Причини виникнення	Особливості протікання	Механізм регулювання
Інфляція попиту	Надмірне зростання грошової маси	Призводить до пропорційного зростання цін товарів	Заморожування зарплати. Фіксація цін
	Надмірні державні витрати	Збільшують дефіцит бюджету	Посилення контролю за державними витратами
	Зростання чистого експорту	Підвищує сукупний попит	Митне регулювання
	Структурні зрушення	Зростання попиту в одному із секторів економіки не супроводжується зниженням цін в іншому	Обмеження монополізму. Протекціонізм
Інфляція витрат	Зростання номінальної заробітної плати	Дорожчає виробництво продукції	Стримування зростання заробітної плати
	Зростання процентних ставок	Дорожчає виробництво продукції	Зменшення процентних ставок
	Зростання податків	Дорожчає виробництво продукції. Знижується ефективність економіки	Зменшення податків
	Мілітаризація економіки	Спотворює розподіл ресурсів в економіці	Зменшення витрат на ВПК
	Монополізм в окремих галузях економіки	Необґрунтовано зростають ціни	Заходи антимонопольної політики
	Інфляційні очікування	Зростають ціни заздалегідь з метою зниження ризику	Погашення інфляційних очікувань

Джерело: складно автором на основі [14; 30, с.185; 23; 34, с.251]

Зовнішні чинники найчастіше зумовлені зростанням цін на експортовані товари, обміном іноземної валюти на національну, світовими кризами тощо. До зовнішніх чинників можна віднести:

- структурні світові кризи, а це сировинний, енергетичний, екологічний фактори, що супроводжуються багаторазовим зростанням цін на сировину, паливо, імпорт яких став приводом для різкого підвищення цін монополіями;

- обмін банками національної валюти на іноземну, що спричиняє потребу в додатковій емісії грошей, поповнює канали грошового обігу і веде до інфляції [1, с.9; 4, с.109].

Потрібно також розуміти, що в інфляції зростання та інфляції пропорцій різні причини виникнення. Інфляція зростання (природна інфляція) виникає внаслідок природного зростання національного багатства, що тягне за собою збільшення грошової маси, необхідної для його обслуговування. Вона проявляється у двох формах. З одного боку, наявні у споживачів грошові кошти до моменту отримання частини приросту національного багатства в процесі емісії грошей не забезпечують покриття цієї зайвої вартості, і ця новостворена вартість "заморожується", що призводить до виведення з обігу вкладених у виробництво коштів. З іншого боку, часто відбувається випереджальне збільшення грошової маси щодо приросту національного багатства.

Інфляція пропорції (або диспропорції) виникає внаслідок циклічно повторюваних стрибкоподібних процесів (часова диспропорція) або внаслідок нерівномірного розподілу національного доходу (внутрішнього валового продукту), незалежно від вкладеної праці або кваліфікації робіт, між різними категоріями населення або регіонами (просторова диспропорція). У першому випадку виникає нерівномірний попит на ресурси, що споживаються в процесі виробництва, зокрема пов'язаний із сезонністю робіт або тривалим періодом виробництва, наприклад, сезонне підвищення цін на паливо. В іншому разі виникає розрив розмірів заробітної плати в ресурсодобувних галузях і банківській сфері проти бюджетної сфери на ідентичних роботах.

Інфляція довіри (або недовіри) - найнебезпечніший тип інфляції, оскільки він практично некерований, має соціальну основу, а регулювання можливе тільки жорсткими адміністративними заходами. Цей тип полягає у втраті довіри з боку населення і нерезидентів до місцевої грошової одиниці.

Існує велика кількість можливих заходів державного регулювання інфляційних процесів. НБУ може накопичувати власні активи:

- надавати кредити державі, комерційним банкам, окремим підприємствам, а також збільшувати свої золотовалютні резерви;

- збільшувати свої пасиви, тобто створювати грошову базу з готівки в обігу, обов'язкових і необов'язкових резервів комерційних банків.

Співвідношення між грошовою масою і грошовою базою називається грошовим мультиплікатором - це співвідношення грошової маси до загального розміру резервів банківської системи. Крім центрального банку країни істотну роль відіграють й інші учасники процесу: уряд, президент, міністерства тощо. Можуть вживатися такі заходи, як заморожування зарплати, фіксація цін, посилення контролю за державними витратами, зменшення відсоткових ставок тощо. Перш ніж робити конкретні кроки, необхідно визначити, до якого саме типу належить інфляція і які чинники стали причиною її появи. В іншому разі відповідні заходи щодо стримування інфляції будуть неефективними.

У процесі вивчення теоретичних засад інфляції сформульовані наступні висновки:

- визначена сутність інфляції та її взаємозв’язок із обсягом грошової пропозиції. Інфляція – це процес підвищення цін у зв’язку із виникненням дисбалансів між грошовою масою та потребою економіки у грошах. Надмірна грошова пропозиція може суттєво знецінити національну валюту країни;

- сформульовані основні види, типи інфляції та причини. Низька та передбачувана інфляція справляє позитивний вплив на економічний розвиток, стимулює активне інвестування вільних коштів. Висока інфляція призводить до деструктивних процесів, тому її важливо нівелювати. Відповідно до темпів можна виділити повзучу, галопуючу та гіперінфляцію. Відповідно до

передбачуваності – очікувану та неочікувану. Залежно від структури індексу – базову та небазову. В залежності від джерела посилення дисбалансів виділяють інфляцію попиту та інфляцію витрат.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІНФЛЯЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

2.1. Тенденції інфляційних процесів в Україні

Для обґрунтування виважених пропозицій щодо забезпечення контролю за інфляційними процесами в Україні слід визначити особливості їх розвитку протягом останніх трьох років.

У 2020 році інфляція на рівні 105% означає зростання загального рівня цін на 5% порівняно з попереднім роком, що свідчить про стан помірної інфляції. У наступному, 2021 році, інфляція сягнула 110%, що свідчить про інфляційний сплеск. Це свідчить про поглиблення дисбалансу в динаміці сукупного попиту та пропозиції та про експансіоністську фіскальну та монетарну політику, що спричиняє надмірне стимулювання економіки (Рис.2.1).

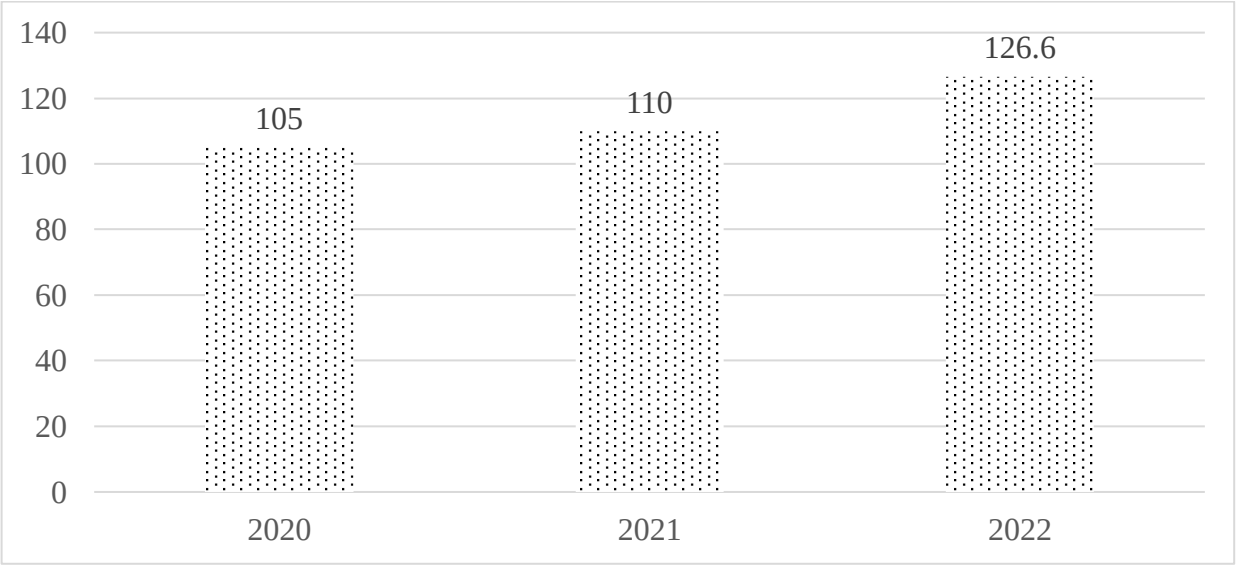

Рис. 2.1. Динаміка річної інфляції в Україні у 2020-2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі [36]

У 2022 році інфляція злетіла до 126,6%. Така різка ескалація є характерною для стану гіперінфляції, спровокованої війною Росії проти України. Інфляція в таких умовах є поширеним явищем на територіях,

охоплених конфліктом, через економічні потрясіння, такі як нестримні державні видатки, розрив ланцюга поставок, що призводить до різкого падіння сукупної пропозиції.

Аналізуючи цю тенденцію інфляції з макроекономічної точки зору, сценарій відображає акселераційну теорію інфляції, згідно з якою темпи інфляції зростають з кожним роком. З економічної точки зору, така тенденція є згубною, оскільки спричиняє падіння реальної вартості грошей, що призводить до ерозії купівельної спроможності споживачів. Це, в свою чергу, впливає на поведінку споживачів щодо витрат і може суттєво зменшити сукупний попит. Більше того, непередбачуваність рівня інфляції може стримувати інвестиції, які є ключовим фактором економічного зростання.

Крім того, за сценарію, коли номінальна заробітна плата не адаптується до зростання цін, реальна заробітна плата знижується, що призводить до зниження рівня життя. У ширшому соціально-економічному контексті такий сценарій може призвести до соціальних заворушень.

Періодичність та закономірності в даних свідчать про вплив сезонності - фактору, який послідовно впливає на рівень інфляції через певні проміжки часу. У 2020 році спостерігається певна різниця в темпах інфляції, але коливання є відносно помірними. Показники коливаються від мінімуму в 99,4% у липні, що свідчить про незначну дефляцію, до максимуму в 101,3% у листопаді. У 2021 році сезонна динаміка є більш вираженою: інфляція досягла піку в березні на рівні 101,7%, а найнижчої точки - у серпні на рівні 99,8% (Рис. 2.2).

У 2022 році сезонність порушується через стан війни. Рівень інфляції зростає до 104,5% у березні і залишається вище 102% з квітня по червень, що відображає економічні проблеми, спричинені конфліктом.

Наведені дані на рис. 2.3 відображають динаміку індексу базової інфляції в Україні за 2020-2022 роки. У 2020 році базовий індекс інфляції становив 104,5%, що свідчить про те, що після дисконтування волатильних цінових коливань ціни зросли на 4,5% порівняно з попереднім роком.

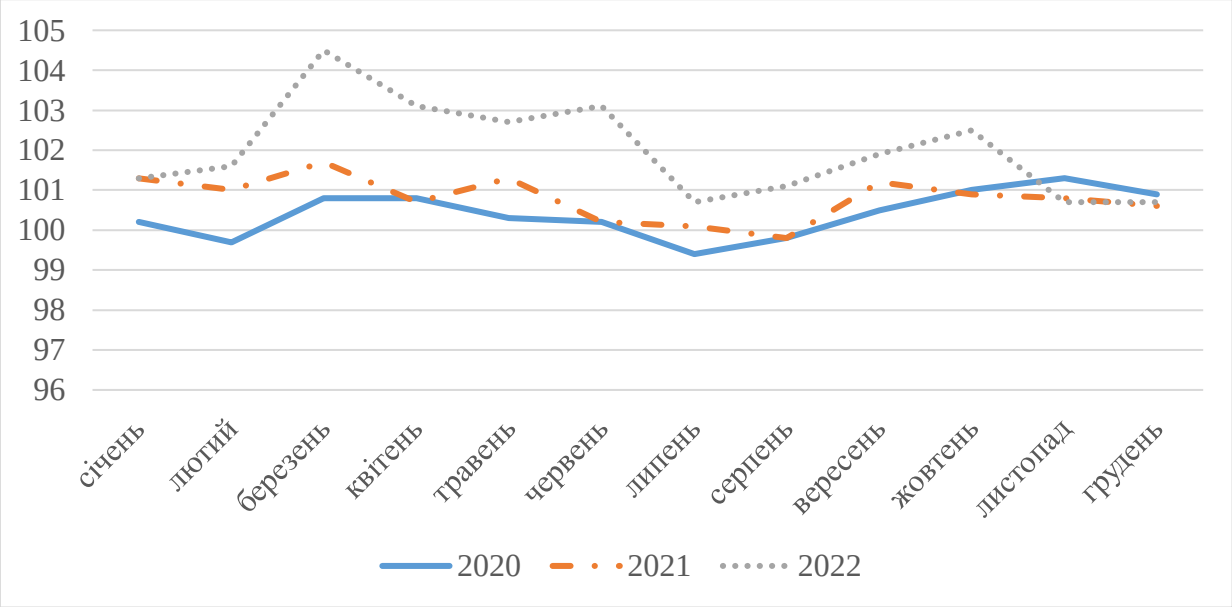

Рис. 2.2. Динаміка інфляції в Україні у розрізі місяців у 2020-2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі [36]

Це свідчить про те, що, незважаючи на тимчасові коливання цін, фундаментальна інфляційна динаміка в економіці в цей період була висхідною, проте контрольованою, в межах, які характерні для стійких економік. При цьому фактор коронавірусної пандемії не здійснив суттєвого впливу на макроекономічну стабільність з цієї позиції.

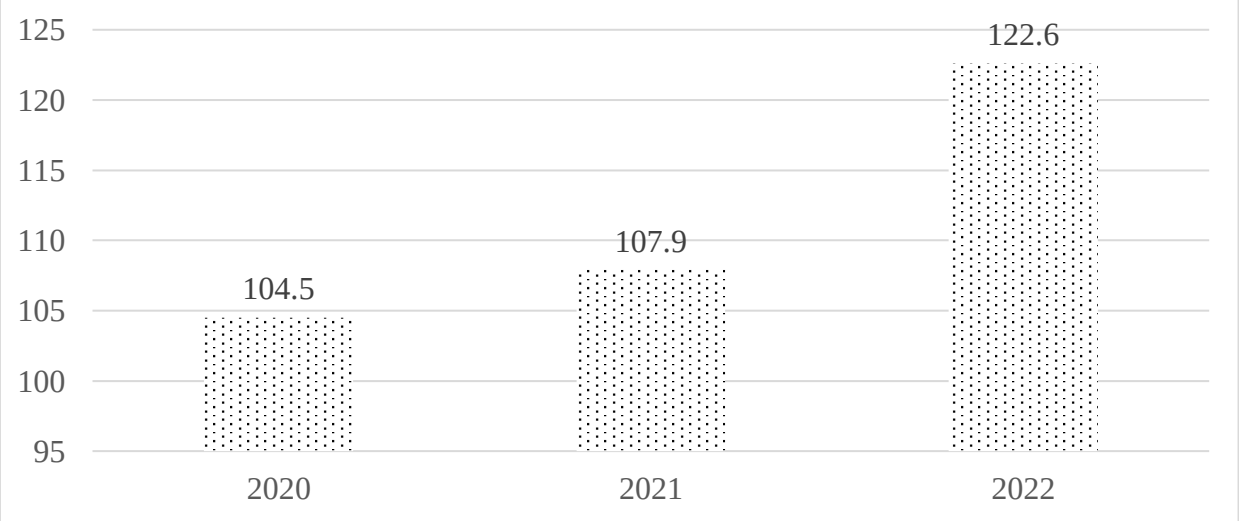

Рис. 2.3. Динаміка базового індексу інфляції у 2020-2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі [36]

У 2021 році індекс базової інфляції зростає до 107,9%. Таке підвищення свідчить про те, що стійкий тренд зазнав подальшого підйому, незалежного від

тимчасових цінових зрушень. Це відображає дію системних факторів, такі як вплив монетарної політики та загальний баланс попиту і пропозиції в економіці. До 2022 року, в умовах війни, індекс базової інфляції злітає до 122,6%. Це свідчить про те, що довгостроковий тренд зростання цін різко прискорився, що означає, що економіка перебуває у значному стресі. Конфлікт спричинив стійкі структурні зміни, що призвели до такого помітного зростання базового параметру.

На жаль, Державна служба статистики не публікує дані інфляції виробників за 2022 рік. Тому слід розглянути пов'язані показники. З точки зору виробничої інфляції, або індексу цін виробників (ІЦВ), ціни на пальне відіграють значну роль. Такі види палива, як бензин і дизельне паливо, є ключовими факторами виробництва в багатьох галузях, включаючи промисловість, транспорт і сільське господарство. Зі зростанням цін на паливо зростає собівартість виробництва в цих галузях, що призводить до інфляційного тиску на ціни виробників (Рис.2.4).

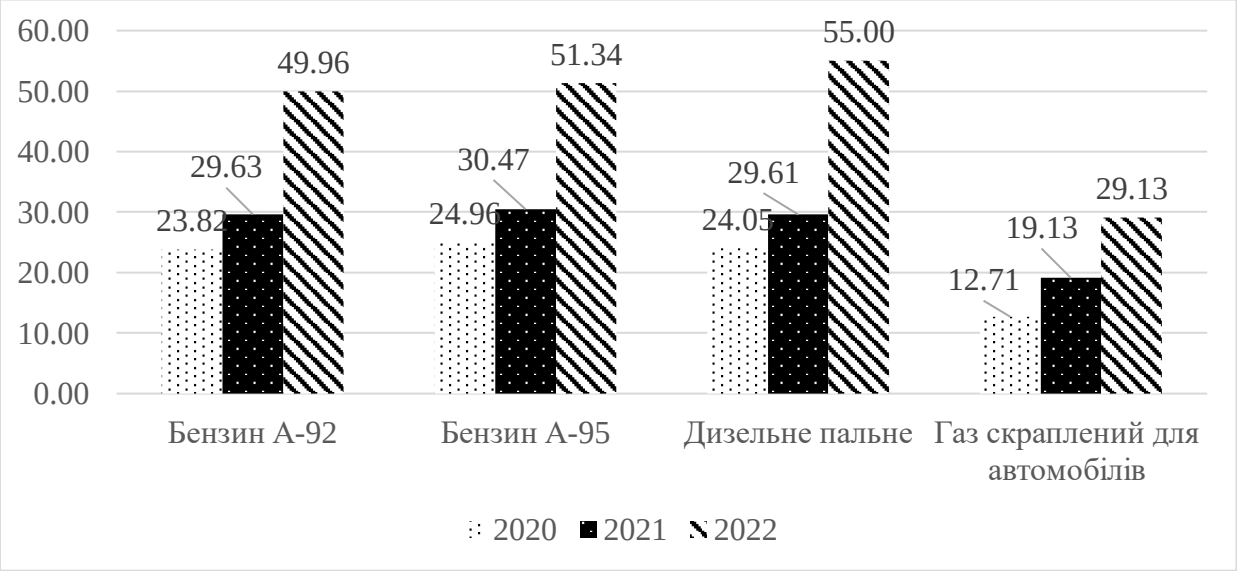

Рис. 2.4. Динаміка цін на пальне в Україні у грудні 2020-2022 рр., грн. за літр

Джерело: складено автором на основі [36]

Роздрібна інфляція, представлена індексом споживчих цін (ІСЦ), також зазнає впливу коливань цін на паливо. Такий тренд суттєво впливає на на загальну інфляцію двома шляхами: по-перше, через інфляцію витрат, коли

зростання виробничих витрат через підвищення цін на паливо призводить до посилення цін на товари та послуги; по-друге, через інфляцію попиту, коли пропозиція товарів обмежується через збільшення транспортних витрат, що призводить до збільшення попиту у грошовому вираженні і, відповідно, до зростання цін.

Отже, помітне зростання цін на паливо в Україні у 2020-2022 роках чинило підвищувальний тиск як на інфляцію виробників, так і на роздрібну інфляцію, сприяючи загальній інфляції, що спостерігалася в економіці протягом цього періоду.

З точки зору товарів для харчування ситуація також є складною. Протягом досліджуваного періоду спостерігається послідовне і значне зростання цін. Наприклад, ціна на рис зросла більш ніж удвічі - з 23,93 грн/кг у 2020 році до 59,65 грн/кг у 2022 році, а ціна на яйця за той самий період зросла з 27,48 грн за десяток до 62,03 грн. Така тенденція до зростання цін простежується для всіх продуктів харчування, перелічених у наборі даних (Рис.2.5).

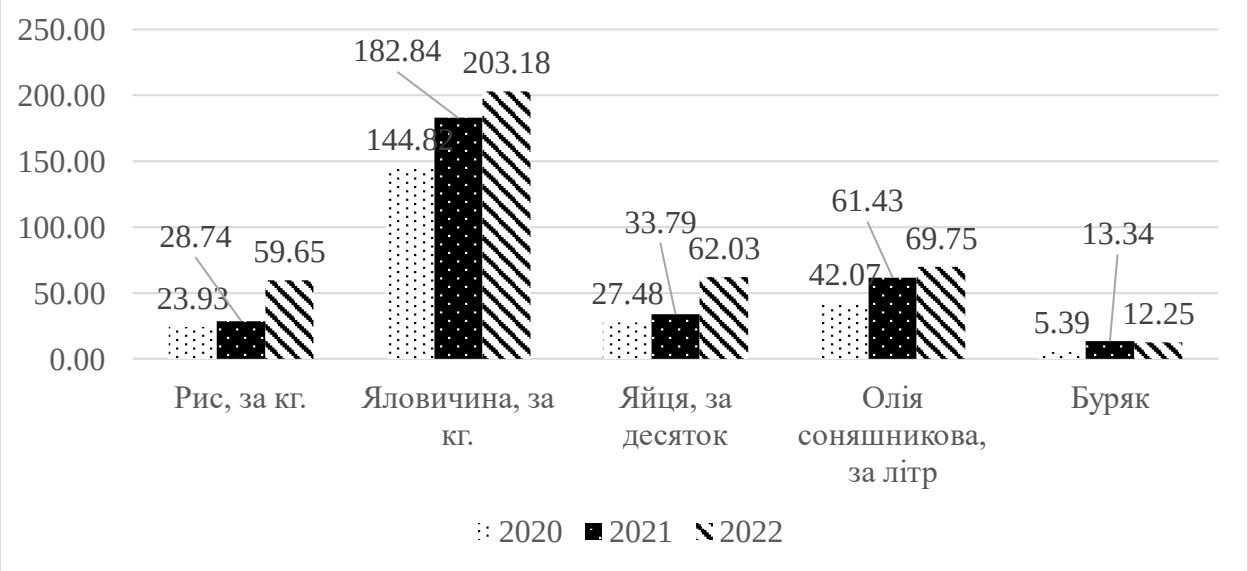

Рис. 2.5. Динаміка цін на продукти харчування в Україні у грудні 2020-2022 рр., грн.

Джерело: складено автором на основі [36]

Таким чином, тенденція до зростання цін на продукти харчування в Україні у 2020-2022 роках, про яку свідчать наведені дані, свідчить про зниження купівельної спроможності громадян України. Це означає зменшення їхніх реальних доходів, що потенційно може вплинути на їхню здатність задовольняти свої потреби в харчуванні.

Підводячи підсумок, зазначимо, що інфляційний тиск в Україні мав значну тенденцію до зростання з 2020 по 2022 рік: річна інфляція посилилася зі 105% у 2020 році до тривожних 126,6% у 2022 році, тоді як базова інфляція за той самий період збільшилася зі 104,5% до 122,6%. Одночасне зростання цін на основні товари першої необхідності, такі як паливо, коли ціна бензину А-92 зросла з 23,82 грн/літр у 2020 році до 49,96 грн/літр у 2022 році, та продукти харчування, коли ціна на рис зросла більш ніж удвічі з 23,93 грн/кг до 59,65 грн/кг, сприяли цим інфляційним тенденціям. Отже, ці події суттєво погіршили реальні доходи та купівельну спроможність громадян України, обмеживши їхню здатність підтримувати попередні моделі споживання, а отже, потенційно вплинули на рівень їхнього життя.

2.2 Соціально-економічні наслідки інфляції в Україні

Інфляція здійснювала вкрай деструктивний вплив на економіку та соціальну сферу України під час війни. У 2020 році номінальний та реальний ВВП становили 4194 млрд грн, що означає, що цей рік був базовим для розрахунків. У 2021 році спостерігається зростання номінального ВВП до 5460 млрд грн. Однак реальний ВВП, скоригований на ціни базового 2020 року, становив 4963 млрд грн., що все ж вказує на суттєвий ріст.

У 2022 році номінальний ВВП знизився до 5191 млрд грн. Водночас реальний ВВП ще більше скоротився, до 3728 млрд грн., тобто до рівня нижче 2020-го року. Це вказує на те, що фактичні темпи інфляції призвели до подорожчання товарів та послуг. Підривається купівельна спроможність

споживачів, що веде до зниження попиту та сповільнення економічного зростання.

Крім того, скорочення реального ВВП свідчить про зменшення загального обсягу виробництва та споживання в економіці, що пов'язано зі зниженням сукупного попиту або обмеженням пропозиції через війну. Провокується посилення безробіття, скорочення інвестицій та економічної стагнації. Оскільки інфляція впливає на вартість товарів, послуг та факторів виробництва, її швидке зростання веде до невизначеності та зниження темпів економічного зростання (Рис. 2.6).

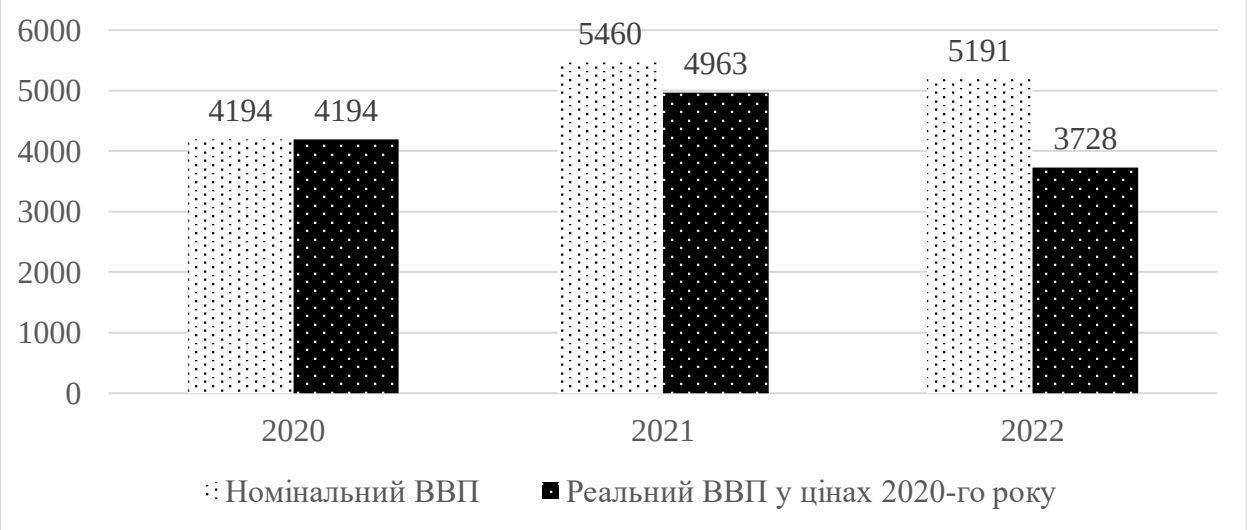

Рис. 2.6. Динаміка реального та номінального ВВП в Україні у 2020-2022 рр., млрд грн.

Джерело: складено автором на основі [36]

Інфляція також чинить вплив на гривню, її вартість на валютному ринку. У першій половині 2020 року спостерігається знецінення гривні, що свідчить про підвищення загального рівня цін. Проте таке падіння не було стрімким, а плавним та контрольованим. З другої половини 2020 року по 2021 рік гривня почала стабілізуватися навколо позначки 28 грн за долар.

Однак, починаючи з другого кварталу 2022 року, спостерігається різкий зсув, коли національна валюта зазнала значного ослаблення по відношенню до

долара США, підскочивши з позначки 29 до приблизно 36. У тому числі і інфляція призводила до такої динаміки (Рис. 2.7).

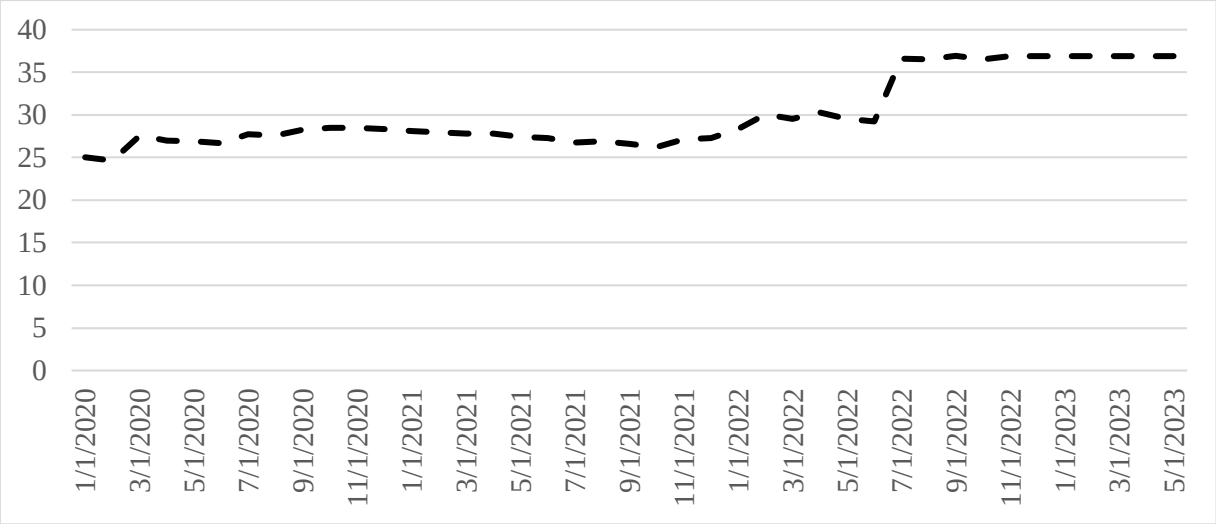

Рис. 2.7. Динаміка курсу гривні на міжбанку у 2020-2022 рр., грн. за долар США

Джерело: складено автором на основі [40]

Така різка девальвація відображає підвищені інфляційні очікування серед учасників ринку. Коли ціни зростають, купівельна спроможність валюти знижується, і учасники ринку втрачають довіру до валюти, таким чином продаючи її за більш стабільні іноземні валюти. Це посилює пропозицію гривні, тим самим знижуючи її вартість.

Потенційна висока інфляція, на яку вказує така тенденція обмінного курсу, має значні економічні наслідки. Витрати на імпорт стають вищими, що, в свою чергу, може призвести до подальшого зростання внутрішньої інфляції. Це особливо впливає на сектори, які значною мірою залежать від імпортних товарів чи компонентів. Водночас експортери можуть виграти в короткостроковій перспективі, оскільки їхні товари стануть дешевшими для іноземних покупців, але ця перевага може зменшитися, якщо внутрішні витрати продовжать зростати через інфляцію.

На рис. 2.8 представлені дані динаміки реальної заробітної плати найманих працівників в Україні з 2020 по 2022 рік, вираженої у відсотках до попереднього року. У 2020 році реальна заробітна плата зросла до 105,17% від її значення за попередній рік, що свідчить про збільшення купівельної

спроможності найманих працівників. У 2021 році ситуація ще більше покращилася: реальна заробітна плата зросла до 109,91% порівняно з 2020 роком. Це свідчить про те, що темпи посилення номінальної заробітної плати в цей період були вищими за рівень інфляції, що сприяло формуванню суттєвіших реальних доходів населення та підвищенню рівня життя.

Однак у 2022 році реальна заробітна плата різко знизилася до 83,68% від її значення у 2021 році. Таке суттєве падіння означає, що інфляція випереджає зростання номінальної заробітної плати, що знижує купівельну спроможність і призводить до зниження рівня життя. Інфляційний тиск, який спостерігався в динаміці ВВП та обмінного курсу за цей період, підтверджує цю тенденцію. З точки зору інфляційних ризиків, скорочення реальної заробітної плати становить загрозу для споживчих витрат, оскільки працівники можуть зменшити споживання через зниження купівельної спроможності.

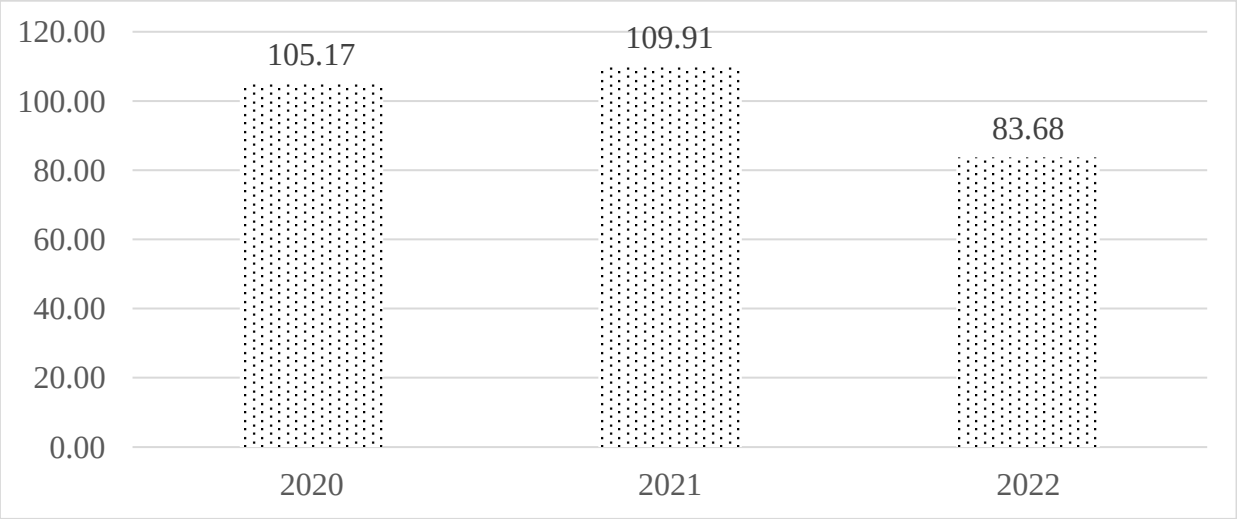

Рис. 2.8. Динаміка реальної зарплати штатних працівників в Україні у 2020-2022 рр., % до попереднього року

Джерело: складено автором на основі [36]

Більше того, якщо інфляційні очікування є високими, працівники можуть вимагати вищих номінальних заробітних плат, щоб компенсувати очікувану втрату купівельної спроможності. Це веде до розкручування спіралі "заробітна плата-ціни", коли заробітна плата і ціни будуть гнатися один за одним вгору, що призведе до ще більшої інфляції. Крім того, якщо реальний

дохід працівників суттєво впаде, це може призвести до соціального невдоволення та поглибити нерівність у доходах, особливо якщо деякі сектори економіки є більш захищеними від інфляції, ніж інші. Також відбувається зменшення заощаджень, оскільки домогосподарства формують менше наявного доходу, який можна було б відкласти.

Дані рис. 2.9 свідчать про суттєве зростання інфляції у 2022 році, яке випереджатиме депозитні ставки, пропоновані банками. Такий сценарій становить значний виклик для населення, яке прагне захистити свій капітал від знецінення. На практиці, якщо резидент розміщує свої гроші на банківському депозиті з відсотковою ставкою, нижчою за рівень інфляції, купівельна спроможність цих заощаджень з часом зменшиться.

Наприклад, якщо інфляція становить 122,6%, а відсотки за депозитним рахунком - 7,6% (за даними 2022 року), реальна дохідність фактично є від'ємною. Гроші на депозиті зростають повільніше, ніж загальне зростання цін в економіці, а це означає, що кількість товарів і послуг, які можна придбати за ці гроші, скотиться на кінець терміну депозиту.

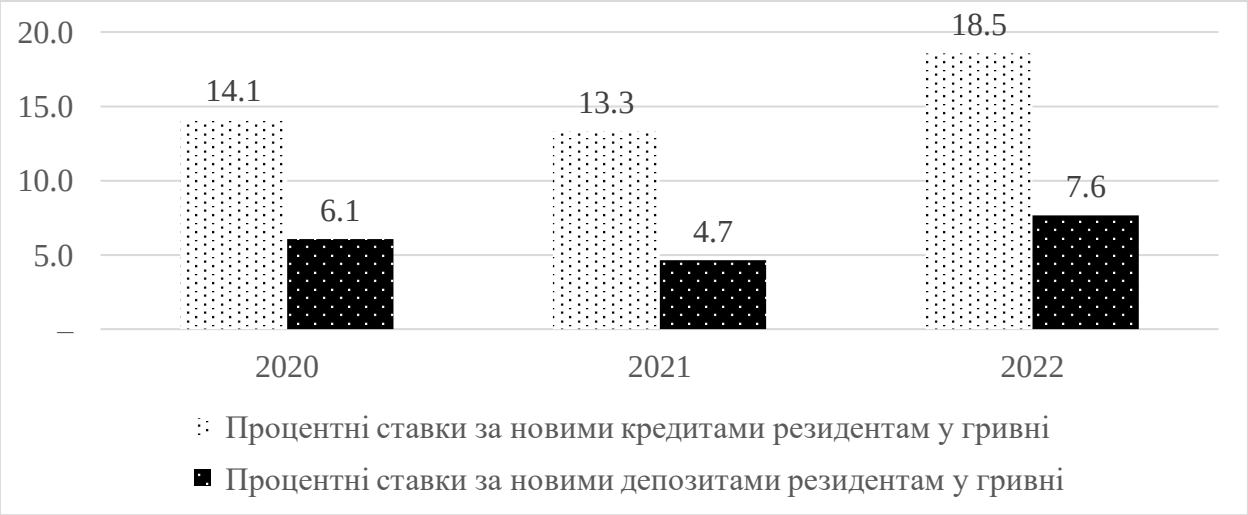

Рис. 2.9. Динаміка процентних ставок за новими кредитами та депозитами у гривні в Україні у 2020-2022 рр., % річних

Джерело: складено автором на основі [32]

Тому за таких умов традиційні механізми заощаджень, такі як банківські депозити, є недостатніми для збереження вартості капіталу

резидентів у реальному вираженні. Такий сценарій зумовлює необхідність пошуку альтернативних інвестиційних стратегій або фінансових інструментів, які потенційно можуть запропонувати вищу дохідність, щоб протидіяти впливу інфляції та захистити реальну вартість їхнього капіталу.

Що ж до експорту, то варто зазначити, що теоретично інфляція може зробити експорт країни більш конкурентоспроможним на світовому ринку, оскільки вона знижує відносну ціну товарів і послуг за умови, що обмінний курс залишається незмінним або знижується. Однак дані, схоже, не відповідають цьому теоретичному очікуванню. Попри високу інфляцію у 2022 році спостерігається значне скорочення експорту як товарів, який впав з 68,1 млрд грн у 2021 році до 44,1 млрд грн у 2022 році, так і послуг, який зменшився з 13,2 млрд грн до 9,2 млрд грн за той самий період (Рис. 2.10).

Падіння експорту на тлі високої інфляції свідчить про те, що потенційно позитивному впливу інфляції на конкурентоспроможність експорту можуть протидіяти інші чинники. Таким чином, негативний вплив інфляції проявляється, а позитивний супутній непрямий вплив – відсутній.

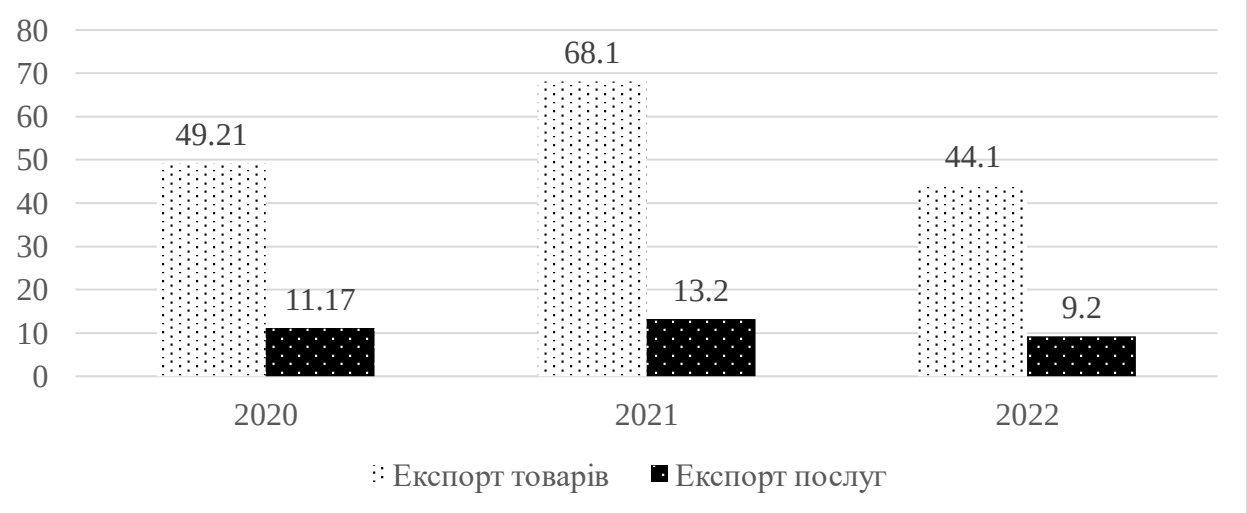

Рис. 2.10. Динаміка експорту товарів та послуг в Україні у 2020-2022 рр., млрд дол. США

Джерело: складено автором на основі [9;13;10;38]

Підводячи підсумок, зазначимо, що виконано аналіз інфляції у національній економіці України, що дозволило сформулювати наступні висновки:

- вказані тенденції інфляційних процесів в Україні. У період з 2020 по 2022 рік в Україні спостерігався значний сплеск інфляції: загальний індекс зріс з 105% до 126,6%, а індекс базової інфляції - з 104,5% до 122,6%. Одночасно спостерігалося суттєве підвищення цін на паливо та продукти харчування: бензин А-92 подорожчав з 23,82 грн. до 49,96 грн., а ціни на основні продукти харчування, такі як рис, зросли більш ніж удвічі - з 23,93 грн./кг до 59,65 грн./кг. Ці інфляційні тенденції, посилені війною у 2022 році, чинили значний тиск на виробничий та роздрібний сектори, що призвело до ерозії купівельної спроможності громадян України, тим самим впливаючи на їхню здатність задовольняти свої основні потреби;

- проведена оцінка соціально-економічних наслідків інфляції в Україні. Висока інфляція в Україні протягом 2022 року призвела до низки соціально-економічних наслідків, про що свідчать отримані дані. Зростання інфляції у поєднанні зі зниженням номінального ВВП та високими відсотковими ставками призвело до знецінення реальної вартості заощаджень населення, а депозитні ставки на рівні 7,6% виявилися недостатніми для протидії інфляції. Незважаючи на потенційне здешевлення робочої сили, переваги інфляції були затьмарені негативними наслідками, такими як скорочення обсягів експорту - для товарів він впав до 44,1 млрд грн, а послуг - до 9,2 млрд грн у 2022 році.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИІНФЛЯЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1 Механізм антиінфляційного регулювання

Для визначення оптимальних напрямків подальшого посилення економіки за рахунок кращого управління інфляцією слід розглянути ключові елементи механізму антиінфляційного регулювання, а головне – практичні прояви їх застосування.

Ключовим терміном у цьому контексті є облікова ставка - фундаментальний інструмент, що використовується центральними банками в усьому світі, в тому числі Національним банком України, для управління рівнем інфляції в економіці. Він є елементом монетарної політики (Рис. 3.1).

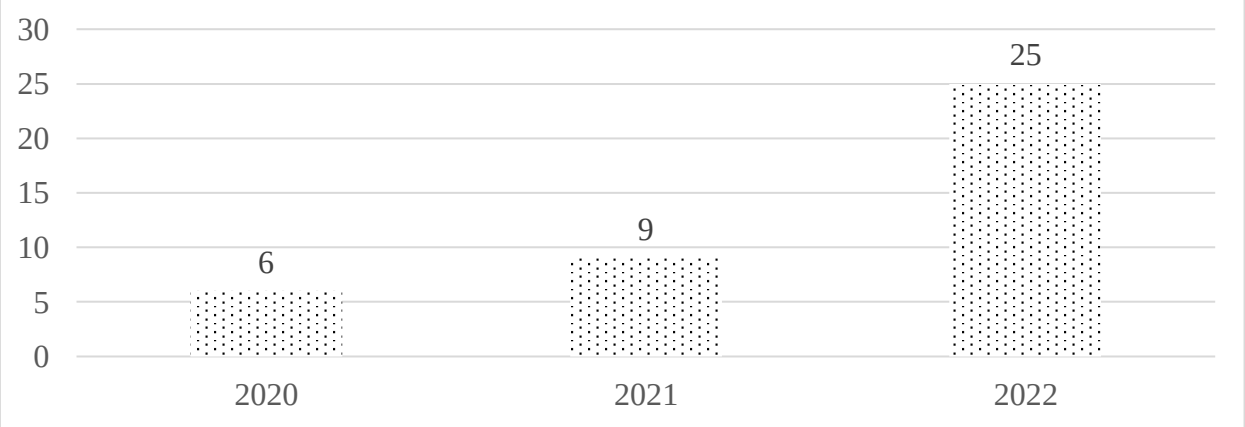

Рис. 3.1. Динаміка облікової ставки в Україні на кінець 2020-2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі [27]

Починаючи з 2020 року облікова ставка перебувала на рівні 6%. У 2021 році спостерігається її підвищення до 9%, а у 2022 році - ще більш різке зростання до 25%. Таке підвищення з роками є відображенням посилення монетарної політики держави. Основною причиною такого маневру є спроба стримати інфляцію та запобігти інфляційному спалаху.

Підвищення облікової ставки призводить до того, що комерційним банкам стає дорожче позичати гроші у центрального банку. Це призводить до

зменшення пропозиції грошей в економіці, оскільки комерційні банки, в свою чергу, мають менше ресурсів для кредитування своїх клієнтів. Коли пропозиція грошей скорочується, купівельна спроможність споживачів пригнічується, що призводить до зменшення попиту на товари та послуги. Відповідно, це зниження попиту охолоджує тиск на рівень цін, тим самим стримуючи інфляцію.

У 2022 році облікова ставка становить 25%, що свідчить про високий інфляційний тиск в українській економіці. Таким чином, ці дані ілюструють проактивну позицію української держави у використанні монетарної політики, зокрема облікової ставки, для управління інфляційним тиском в економіці. Такий підхід демонструє тверду прихильність до забезпечення економічної стабільності, хоча і вимагає ретельного спостереження для пом'якшення потенційних негативних наслідків.

Обидва агрегати М2 та М3 є важливими метриками при формуванні монетарної політики, оскільки відображають різні рівні ліквідності грошей в економіці. М2 складається з високоліквідних активів, таких як готівка, чекові депозити та вільно конвертовані кошти. З іншого боку, М3 включає активи з М2, до яких додаються менш ліквідні активи. Відбувається стійке зростання як М2, так і М3 з 2020 року до квітня 2023 року.

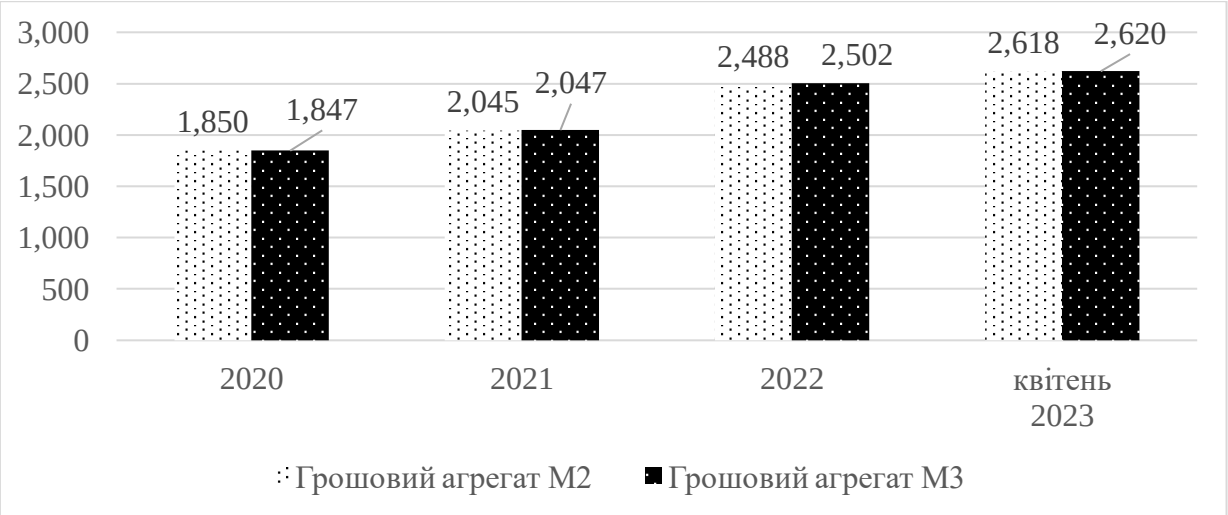

Рис. 3.2. Динаміка грошових агрегатів в Україні у 2020-квітні 2023 рр., млрд грн.

Джерело: складено автором на основі [28;35;6;7]

Таке розширення грошової маси має різні наслідки для економіки, зокрема для інфляції. Згідно з кількісною теорією грошей, на інфляцію можуть впливати зміни в пропозиції грошей.

Негативним та важливим в руках держави інструментом є бюджет. У 2020 році дефіцит становить 217,1 мільярда гривень, який дещо скорочується у 2021 році до 197,9 мільярда гривень, а потім різко зростає у 2022 році до 914,7 мільярда гривень. Ця модель демонструє, що український уряд протягом цих років постійно витрачав більше, ніж заробляв, з особливо значним сплеском видатків та скороченням доходів протягом періоду війни (Рис. 3.3).

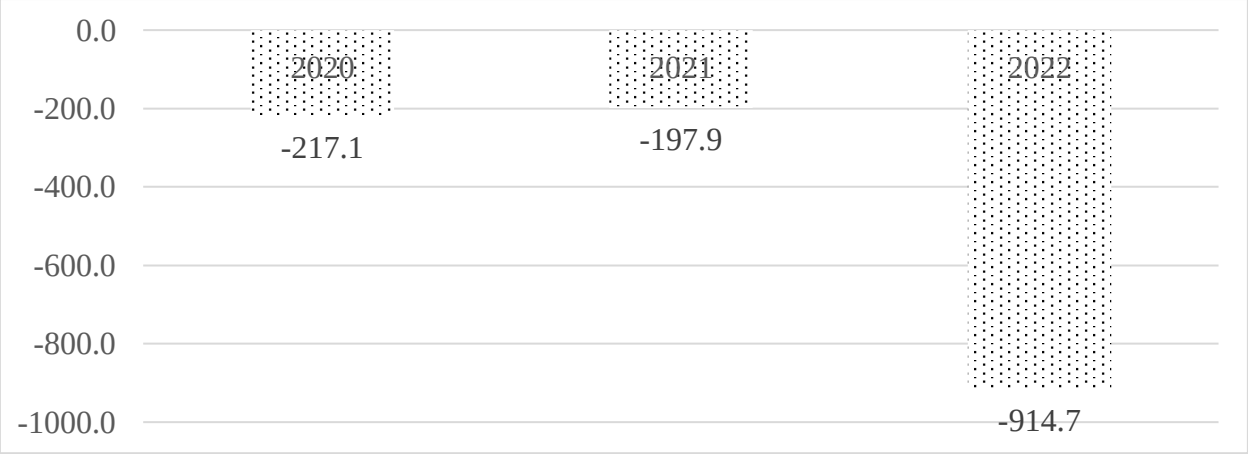

Рис. 3.3. Динаміка профіциту(дефіциту) бюджету в Україні у 2020-2022 рр., млрд грн.

Джерело: складено автором на основі [8]

Зв'язок між дефіцитом бюджету та інфляцією часто залежить від того, як фінансується дефіцит. В такій ситуації уряд закриває потребу двома основними способами: запозиченнями з внутрішніх чи зовнішніх джерел або дорученням центральному банку емітувати більше грошей, збільшуючи таким чином грошову масу.

Український уряд фінансує бюджетний дефіцит за рахунок обох заходів, що у тому числі доведено збільшенням М2 та М3. Збільшення грошової маси веде до зростання попиту на товари та послуги, а так як пропозиція не збільшується відповідним чином за рахунок внутрішніх виробничих резервів, результатом є зростання цін, тобто інфляція.

У той же час держава дещо стримує споживче кредитування для приборкання інфляції (Рис. 3.4).

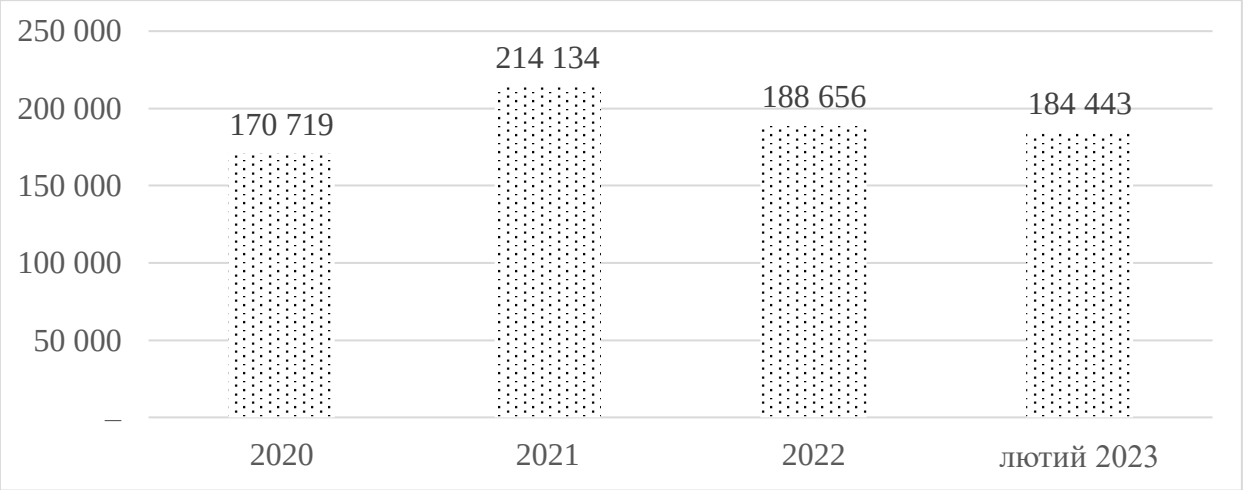

Рис. 3.4 Загальний обсяг споживчого кредитування на банківському ринку України у 2020 році – лютому 2023 року, млн грн.

Джерело: складено автором на основі[20]

У 2020 році обсяг споживчого кредитування склав 170 719 мільйонів гривень. У 2021 році воно зросло до 214 134 мільйонів гривень, потім дещо знизилося до 188 656 мільйонів у 2022 році, а потім до 184 443 мільйонів у лютому 2023 року. Вплив споживчого кредитування на інфляцію залежить від його впливу на сукупний попит. Зростання споживчого кредитування означає, що фізичні особи мають більше грошей, що дозволяє їм купувати більше товарів та послуг. Якщо припустити, що пропозиція товарів і послуг залишається незмінною, цей підвищений попит може чинити тиск на ціни, що потенційно може призвести до інфляції.

Сплеск споживчого кредитування у 2021 році з подальшим зниженням у 2022 році та на початку 2023 року свідчить про використання НБУ кредитного контролю для управління знеціненням гривні, серед інших цілей. Посилюючи кредитування, центральний банк зменшує кількість грошей, доступних для споживчих витрат, тим самим допомагаючи контролювати інфляційний тиск. І навпаки, надмірне обмеження споживчого кредитування може призвести до зниження економічної активності.

Отже, зміна рівня споживчого кредитування в Україні протягом досліджуваного періоду дає уявлення про баланс, який уряд і центральний банк обирають при розгляді пріоритетів стимулювання економічної активності та управління інфляцією.

Ще один інструмент, який важно відобразити числовими даними – це комунікація центрального банку з громадськістю. Така практика є частиною ширшої стратегії, відомої як «випереджувальне інформування», яка передбачає відкрите обговорення центральним банком своїх намірів щодо майбутніх дій монетарної політики.

Інфляція залежить не лише від поточних економічних умов, а й від очікувань щодо майбутнього. Якщо громадяни та менеджмент підприємств очікують, що інфляція зростатиме, вони можуть вимагати вищих зарплат, а бізнес може випереджувально підвищити ціни. Це, в свою чергу, ведедо зростання інфляції, підтверджуючи таким чином початкові очікування - явище, відоме як пророцтво, що самоздійснюється.

Чітко комунікуючи свої плани, Національний банк України може впливати на ці очікування. Наприклад, якщо НБУ сигналізує про свою прихильність до утримання низької інфляції, і громадськість довіряє таким деклараціям, бізнесмени та домогосподарства будуть менш схильні очікувати високої інфляції в майбутньому. Це допомагає закріпити інфляційні очікування, що полегшує досягнення інфляційної цілі для НБУ.

Крім того, прозора комунікація може зменшити невизначеність щодо майбутньої монетарної політики. Невизначеність призводить до волатильності на фінансових ринках, що порушує економічну активність і потенційно впливає на інфляцію. Однак для того, щоб така комунікація була ефективною, дуже важливо, щоб центральний банк користувався довірою. Тобто громадськість повинна вірити, що центральний банк буде робити те, що декларується.

Підводячи підсумок, зазначимо, що антиінфляційні заходи української держави в рамках сформованого механізму помітні через використання

інструментів монетарної політики, зокрема коригування облікової ставки, управління грошовою масою, контроль за споживчим кредитуванням та ефективне інформування про майбутні дії. Підвищення облікової ставки з 6% у 2020 році до 25% у 2022 році, а також помітні коливання грошових агрегатів М2 та М3 (з 1 850 млрд грн у 2020 році до 2 618 млрд грн у 2023 році) свідчать про цілеспрямовані зусилля щодо стримування інфляції шляхом управління ліквідністю системи. Водночас коливання обсягів споживчого кредитування (з піку 214 134 млн грн у 2021 році до зниження до 184 443 млн грн на початку 2023 року) та прозора комунікаційна стратегія Національного банку України відіграють вирішальну роль у стримуванні інфляційних очікувань та підтримці економічної стабільності, у тому числі у контексті наступного 2023 року.

3.2. Методи зниження темпів інфляції в Україні

Визначивши поточний стан справ як у макроекономіці, так і у державному управлінні інфляцією, доцільно запропонувати заходи, які дозволять підвищити стійкість української економіки з точки зору інфляційного ризику. Вказані три заходи, а саме вимірювання інфляційних очікувань, суттєве скорочення витрат бюджету, проведення переговорів з партнерами щодо прискореної конфіскації активів РФ та направлення, в тому числі, в бюджет України для скорочення дефіциту.

Першим кроком у стримуванні інфляції в Україні є створення надійної інформаційної бази. Головна роль у цьому процесі належить НБУ, який повинен проводити систематичне вимірювання інфляційних очікувань. Вони є важливим економічним індикатором, який слугує ключовим елементом у процесі прийняття рішень споживачами, фірмами та політиками. Останні формують поведінку та ставлення до поточних і майбутніх економічних умов. Саме через очікування інфляції громадяни приймають рішення щодо витрат,

заощаджень та інвестицій. Тому оцінка інфляційних очікувань центральним банком може забезпечити необхідне розуміння поточної ситуації та найближчого майбутнього, що допоможе сформулювати ефективну антиінфляційну політику.

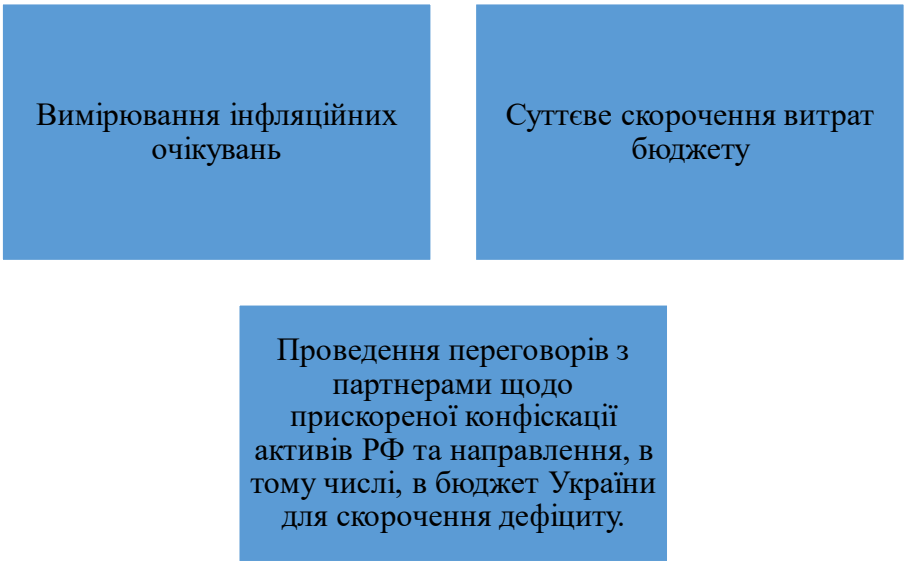

Рис. 3.5 Напрямки зниження темпів інфляції в Україні

Джерело: складено автором

Вимірювання інфляційних очікувань вимагає поєднання якісних та кількісних методів. З якісного боку можна проводити опитування домогосподарств, підприємств та професійних прогнозистів для визначення їхніх особистих прогнозів подальшого розвитку ситуації. Ці опитування повинні бути широкими, всебічними та регулярними, щоб забезпечити точне відображення основних настроїв.

З кількісного боку, центральний банк може використовувати статистичні моделі, такі як крива Філліпса або векторна авторегресія (VAR), для визначення інфляційних очікувань на основі спостережуваних даних. Такі методи дають корисну інформацію, але їх слід використовувати разом з даними опитувань, оскільки вони спираються на певні припущення, які не завжди можуть виявитися вірними.

Крім того, використання індикаторів фінансових ринків, таких як крива дохідності та ставки інфляційних свопів, може допомогти доповнити

розуміння інфляційних очікувань НБУ. Ринкові показники відображають колективні переконання учасників фінансового ринку, пропонуючи таким чином інший погляд на очікувану інфляцію.

Таким чином, розвиваючи глибоке розуміння інфляційних очікувань, центральний банк матиме кращі можливості для ефективного управління інфляцією. Ці знання можуть бути покладені в основу рішень у сфері монетарної політики, таких як встановлення процентних ставок або запровадження кількісного пом'якшення, щоб утримати інфляцію під контролем. Саме завдяки таким поінформованим рішенням Центральний банк може успішно спрямовувати економіку до нижчої інфляції.

Інший напрямок - суттєве скорочення бюджетних видатків, є ще одним ключовим заходом у процесі зниження інфляції в Україні. Цей маневр вимагає точного і методичного підходу до визначення некритичних державних функцій і зайвих державних органів і окремих службовців, особливо в нинішньому соціально-політичному кліматі, позначеному війною Росії проти України.

Враховуючи складну реальність державних видатків, ретельний державний аудит був би важливим інструментом у процесі виявлення можливої неефективності або надмірності державних витрат. Такий контрольний захід має бути спрямований на оцінку економічної цінності кожної державної функції, використовуючи такі показники, як економічна ефективність, рентабельність інвестицій та суспільний вплив. Мета полягає в тому, щоб відрізнити ті урядові операції, які створюють значну економічну, військову або соціальну цінність, від тих, які її не створюють.

Цей комплексний аудит має поширюватися і на державну робочу силу. Головне питання має полягати в тому, чи є роль кожного державного службовця необхідною для ефективного державного управління за нинішніх геополітичних обставин. Такий аналіз має включати оцінку посадових обов'язків чиновника, ефективності його роботи та необхідності його ролі у світлі сучасних технологій автоматизації та оцифрування.

На основі результатів такого аудиту уряд повинен розглянути можливість усунення некритичних функцій та оптимізації державної служби. Процес може передбачати скорочення кількості державних службовців, можливо, за допомогою програми керованого скорочення або навіть звільнення, якщо це необхідно. Такі заходи зменшать державні витрати на заробітну плату, що сприятиме зменшенню відтоку бюджетних коштів.

Зменшення державних видатків у такий спосіб може мати прямий антиінфляційний ефект через скорочення сукупного попиту в економіці. Однак важливо, щоб така фіскальна консолідація здійснювалась з урахуванням її потенційного впливу на державні послуги та соціальну стабільність, особливо в умовах війни. Тому впровадження цих заходів має бути поступовим і супроводжуватися створенням належних мереж соціального захисту для пом'якшення потенційних негативних наслідків.

Ще один напрямок - проведення переговорів із західними партнерами щодо прискореної конфіскації активів РФ та спрямування частини цих коштів до бюджету України для зменшення дефіциту. Пропозиція є складним дипломатичним та юридичним заходом з потенційними суттєвими макроекономічними наслідками.

Цей захід починається з дипломатичних переговорів. Україні вкрай важливо побудувати сильну, переконливу аргументацію необхідності такого кроку, що ґрунтується на міжнародному праві, економічних потребах та геополітичних міркуваннях. Докази та тези повинні бути представлені міжнародним організаціям, таким як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, а також окремим країнам, які володіють значними російськими активами.

Успішна конфіскація іноземних активів, як правило, вимагає міжнародної співпраці і часто потребує судового процесу. Відносини співпраці з міжнародними інституціями та окремими країнами можуть виявитися корисними для забезпечення такої взаємодії. В якості підтвердження законності процедури конфіскації необхідні судові позови, а

отже, всебічна експертиза в галузі міжнародного права буде незамінною під час таких переговорів.

Після конфіскації наступним кроком буде спрямування частини цих ресурсів до бюджету України. Такий приплив зовнішніх ресурсів міг би суттєво допомогти зменшити дефіцит бюджету України, доповнивши внутрішні доходи та зменшивши потребу в запозиченнях.

Вплив на інфляцію від таких дій може бути багаторівневим. По-перше, зниження дефіциту бюджету може послабити інфляційний тиск. Коли уряд зменшує свої запозичення, він зменшує загальний попит на позичкові кошти. Це, в свою чергу, може призвести до зниження відсоткових ставок, а отже, і до зниження інфляції. По-друге, приплив іноземних активів може зміцнити українську валюту, якщо ці активи деноміновані в євро, доларі США тощо.

Однак дуже важливо розумно управляти вливанням цих ресурсів. Раптовий приплив коштів може призвести до перегріву економіки та спровокувати, навпаки, інфляційний тиск.

Підводячи підсумок, зазначимо, що сформульовані напрями реалізації антиінфляційної політики в Україні:

- розглянуто механізм антиінфляційного регулювання. Використовуючи різні монетарні інструменти український уряд та НБУ застосовує складну систему антиінфляційних заходів, яка включає коригування облікової ставки, регулювання грошової маси, нагляд за споживчим кредитуванням та послідовну комунікацію з громадськістю. Суттєве підвищення облікової ставки з 6% у 2020 році до 25% у 2022 році, а також стійке зростання грошової маси, про що свідчать агрегати М2 та М3 (з 1 850 млрд грн у 2020 році до 2 618 млрд грн у 2023 році), демонструють активну роль держави в управлінні інфляцією за допомогою монетарної політики. Крім того, значний внесок у формування інфляційних очікувань та забезпечення економічної стабільності здійснюють коливання на ринку споживчого кредитування (з 214 134 млн грн у 2021 році до 184 443 млн грн у лютому 2023 року) та ефективна комунікаційна стратегія Національного банку України;

- вказані методи зниження темпів інфляції в Україні. Для управління інфляцією в Україні НБУ повинен створити надійну інформаційну базу шляхом систематичного вимірювання інфляційних очікувань, на основі яких формулюватиметься ефективна монетарна політика. Суттєве скорочення бюджетних видатків, досягнуте за допомогою державного аудиту, який виявить некритичні державні функції та надлишкових чиновників, може ще більше послабити інфляцію, зменшивши сукупний попит на гроші в економіці через зниження дефіциту. Нарешті, активізація дипломатичних переговорів щодо прискореної конфіскації активів Російської Федерації з подальшим спрямуванням їх до бюджету України може теж зменшити бюджетний дефіцит, що потенційно послабить інфляційний тиск через зниження потреби в запозиченнях.

ВИСНОВКИ

В процесі вивчення причин та тенденцій розвитку інфляції в Україні сформульовані наступні висновки та рекомендації:

1. Визначено сутність інфляції та її взаємозв'язок із обсягом грошової пропозиції. Досліджуване поняття означає процес підвищення цін у зв'язку із виникненням дисбалансів між грошовою масою та потребою економіки у грошах. Надмірна грошова пропозиція може суттєво знецінити національну валюту країни.

2. Вказані основні види, типи інфляції та причини. Залежно від рівня росту ціна інфляція може бути помірною, галопуючою або гіперінфляцією. Відповідно до передбачуваності – очікувану та неочікувану. Залежно від структури індексу – базову та небазову. В залежності від джерела посилення дисбалансів виділяють інфляцію попиту та інфляцію витрат.

3. Проаналізовані тенденції інфляційних процесів в Україні. У 2020-2022 роках в Україні спостерігалася виражена інфляційна тенденція, що характеризувалася зростанням річного рівня показника з 105% до 126,6% та індексу базової інфляції з 104,5% до 122,6%. Цей інфляційний сплеск супроводжувався різким зростанням цін на товари першої необхідності, особливо на паливо та продукти харчування, про що свідчить підвищення цін на бензин А-92 з 23,82 грн. за літр до 49,96 грн. за літр та зростання цін на рис більш ніж удвічі з 23,93 грн. за кг до 59,65 грн. за кг. Зниження купівельної спроможності та реальних доходів населення спричинило значний тиск на українські домогосподарства, що впливає на структуру їхнього споживання та загальний рівень життя.

4. Вказані соціально-економічні наслідки інфляції в Україні. Зростання інфляції на тлі падіння номінального ВВП до 5191 млрд грн та підвищення відсоткових ставок за новими кредитами до 18,5% фактично знизило купівельну спроможність заощаджень населення, оскільки ставки за депозитами становили лише 7,6%. Попри потенційну перевагу інфляції у

зниженні вартості робочої сили, це не призвело до підвищення конкурентоспроможності експорту: у 2022 році експорт товарів знизився до 44,1 млрд грн, а експорт послуг - до 9,2 млрд грн, що підкреслює негативний вплив інфляції на внутрішній економічний стан.

5. Представлена характеристика механізму антиінфляційного регулювання. Уряд України використовує низку інструментів монетарної політики для забезпечення антиінфляційного регулювання, зокрема зміну облікової ставки, управління агрегатами грошової маси, адміністрування споживчого кредитування та прозору комунікацію з громадськістю. Суттєвий стрибок облікової ставки з 6% у 2020 році до 25% у 2022 році разом із послідовним зростанням грошових агрегатів М2 та М3 (з 1850 млрд грн у 2020 році до 2618 млрд грн у 2023 році) свідчить про прихильність уряду до стримування інфляції за допомогою монетарних маніпуляцій. Крім того, коливання обсягів споживчого кредитування (з 214 134 млн грн у 2021 році до 184 443 млн грн на початку 2023 року) у поєднанні з проактивною комунікаційною стратегією Національного банку України мають вирішальний вплив на інфляційні очікування, що сприяє досягненню ширшої мети - підтримці економічної стабільності.

6. Запропоновані подальші методи зниження темпів інфляції в Україні. Процес управління інфляцією в Україні включає три важливі кроки. По-перше, НБУ повинен точно вимірювати інфляційні очікування, забезпечуючи основу для добре поінформованої та ефективної монетарної політики. По-друге, уряд повинен здійснити суттєве зменшення бюджетних видатків шляхом проведення комплексного аудиту та скорочення зайвих функцій, органів, чиновників, що сприятиме зниженню сукупного попиту та послабленню інфляційного тиску. Нарешті, участь у дипломатичних переговорах із західними партнерами щодо прискореної конфіскації активів Російської Федерації допоможе зменшити бюджетний дефіцит і потенційно стримуватиме інфляцію через зменшення запозичень і та ряд інших позитивних ефектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук А. Ю., Аналіз інфляційних процесів та напрями антиінфляційної політики в Україні. *Пріоритети сучасної науки (частина І): матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції.* 2019. – С.8-10.

2. Бас Т. В., Волошко І. О., Богдан Д. С. Особливості інфляційних процесів в Україні. *Вісник студентського наукового товариства.* 2019. Вип. 2. С. 6-9.

3. Блащук-Дев'яткіна Н. З., Баїк А. І., Інфляція та її вплив на економіку України. *Організатори конференції.* 2020. С. 674.

4. Водянка Л. Д., Галанесі О. О., Проблеми та шляхи подолання інфляційних процесів в Україні. *Scientific collection «Interconf»*. №94. 2021. С. 108-112.

5. Горбаневич В. Л., Іванюта П. В., Дослідження методики визначення інфляції, її впливу на економіку України і фінансовий стан вітчизняного підприємства. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки* 4. №(63). 2021. С. 100-107.

6. Грошово-кредитна та фінансова статистика. Лютий 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MFS_2022-02.pdf?v=4 (дата перегляду: 31.05.2023).

7. Грошово-кредитна та фінансова статистика. Січень 2021 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MFS_2021-01.pdf?v=4 (дата перегляду: 31.05.2023).

8. Державний бюджет України. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/ (дата перегляду: 31.05.2023).

9. Експорт товарів збільшився на 38,4%, а імпорт послуг - майже на третину – Держстат. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3403805-eksport-tovariv-zbilsivsa-na-384-a-import-poslug-majze-na-tretinu-derzstat.html (дата перегляду: 31.05.2023).

10. Експорт України 2022: вплив пів року війни на географію та обсяги продажів. URL: https://business.diia.gov.ua/cases/eksport/eksport-ukraini-2022-vpliv-piv-roku-vijni-na-geografiu-ta-obsagi-prodaziv (дата перегляду: 31.05.2023).

11. Жовта Н. А. Інфляція: сутність, причини та наслідки. 2021. URL: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11174/1/zbirnyk-tez-05-11-21-104-108.pdf (дата перегляду: 31.05.2023).

12. Забчук Г., Іващук О., Банківське кредитування в період таргетування інфляції в Україні: сучасні реалії та перспективи. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації 1-2*. №. 2021. С. 88-103.

13. Зовнішня торгівля України товарами у 2021 році. URL: https://ukrstat.gov.ua/express/expr2022/02/14.pdf (дата перегляду: 31.05.2023).

14. Зомчак Л. М., Лапінкова А. О., Інфляційні процеси України: авторегресійна дистрибутивно-лагова модель. *Цифрова економіка та економічна безпека.* №1 (01). 2022. С. 50-55.

15. Зомчак Л. М., Старчевська І. М., Симультативне моделювання залежності економічного зростання та рівня інфляції України. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки».* №1. (105). 2022. С. 78-85.

16. Індекс інфляції (індекс споживчих цін) в Україні. URL: https://services.dtkt.ua/catalogues/indexes/3 (дата перегляду: 03.05.2023).

17. Інфляційний звіт, квітень 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-kviten-2023-roku (дата перегляду: 03.05.2023).

18. Квітневе зростання цін на продукти в Україні було найнижчим з лютого 2022 року – IAE. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3709381-kvitneve-zrostanna-cin-na-produkti-v-ukraini-bulo-najnizcim-z-lutogo-2022-roku-iae.html (дата перегляду: 03.05.2023).

19. Керованість інфляцією: наслідки для повоєнного суспільства. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/14/693781/ (дата перегляду: 03.05.2023).

20. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України). URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial (дата перегляду: 03.05.2023).

21. Макроекономічні показники. URL: https://nabu.ua/ua/makroekonomichni-pokazniki.html (дата перегляду: 03.05.2023).

22. Маслюкова В., Соціально-економічні проблеми інфляції. *III щорічна студентська науково-практична конференція «Сучасні економічні реалії України: проблеми формування інноваційної економіки».* №. 2021. С. 32-34.

23. Мельниченко Н., Гуменюк В. В., Проблеми подолання інфляції в Україні. 77-ма Студентська науково-технічна конференція. Секція" *Публічне управління та адміністрування.* 2019. URL: https://oldena.lpnu.ua/bitstream/ntb/53430/2/2019_Melnichenko_N-Problemy_podolannia_infliatsii_85.pdf (дата перегляду: 03.05.2023).

24. Національний банк прогнозує значне зниження інфляції та повернення економіки до відновлення в цьому році – Інфляційний звіт. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prognozuye-znachne-znijennya-inflyatsiyi-ta-povernennya-ekonomiki-do-vidnovlennya-v-tsomu-rotsi--inflyatsiyniy-zvit (дата перегляду: 03.05.2023).

25. НБУ змінив прогноз інфляції на 2023 рік: що буде з цінами. URL: https://www.unian.ua/economics/finance/nbu-zminiv-prognoz-inflyaciji-na-2023-rik-shcho-bude-z-cinami-12235701.html (дата перегляду: 03.05.2023).

26. Новик В. О., Моделювання процесу інфляції в Україні та вплив на нього економічних чинників. *Інформаційні технології та моделювання систем: матеріали всеукраїнської студентської науково-практичної конференції.* 2019. – С.98-101.

27. Облікова ставка Національного банку. URL: https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish (дата перегляду: 31.05.2023).

28. Огляд депозитних корпорацій (Національного банку України та банків). URL: https://bank.gov.ua/files/ms_oper.xlsx (дата перегляду: 31.05.2023).

29. Очільник Нацбанку прогнозує подальше зниження цін. URL: https://suspilne.media/462671-ocilnik-nacbanku-prognozue-podalse-znizenna-cin/ (дата перегляду: 03.05.2023).

30. Петренко О. П., Дорож К. І., Тенденції зміни рівня інфляції в Україні та перспективи її зниження. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах: тези доп. І міжнародної науково-практичної інтернет-конференції.* 2020. – Т. 2.– С. 185.

31. Пом'якшено валютні обмеження у сфері страхування та уточнено порядок репатріації відсотків за ОВДП іноземними інвесторами. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/pomyaksheno-valyutni-obmejennya-u-sferi-strahuvannya-ta-utochneno-poryadok-repatriatsiyi-vidsotkiv-za-ovdp-inozemnimi-investorami (дата перегляду: 03.05.2023).

32. Процентні ставки за кредитами та депозитами. URL: https://bank.gov.ua/files/4-Financial_markets.xlsx (дата перегляду: 31.05.2023).

33. Семенча І. Є., Калашнікова Ю. М., Інфляційні процеси в Україні: проблеми сьогодення та причини виникнення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки».* №39. 2020. С. 97-101.

34. Сокуренко С. В., "Ціновий парадокс" після переходу до політики таргетування інфляції в Україні, 2015-2022 рр. *Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення.* 2022. С. 251.

35. Спеціальний стандарт поширення даних. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sdds (дата перегляду: 31.05.2023).

36. Статистична інформація. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата перегляду: 31.05.2023).

37. Стояненко І. В., Урсатій А. Е., Війна в Україні: наслідки для національної економіки та світу. *International scientific and practical conference «Advancing in research, practice and education.*. №202. С.171-177.

38. У 2022 році експорт товарів з України скоротився на 35%. URL: https://lb.ua/economics/2023/01/04/541409_2022_rotsi_eksport_tovariv_z_ukraini.html (дата перегляду: 31.05.2023).

39. Inflation, GDP deflator (annual %). URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG (дата перегляду: 03.05.2023).

40. USD/UAH - US Dollar Ukrainian Hryvnia. URL: https://www.investing.com/currencies/usd-uah-historical-data (дата перегляду: 31.05.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Крива Лаффера

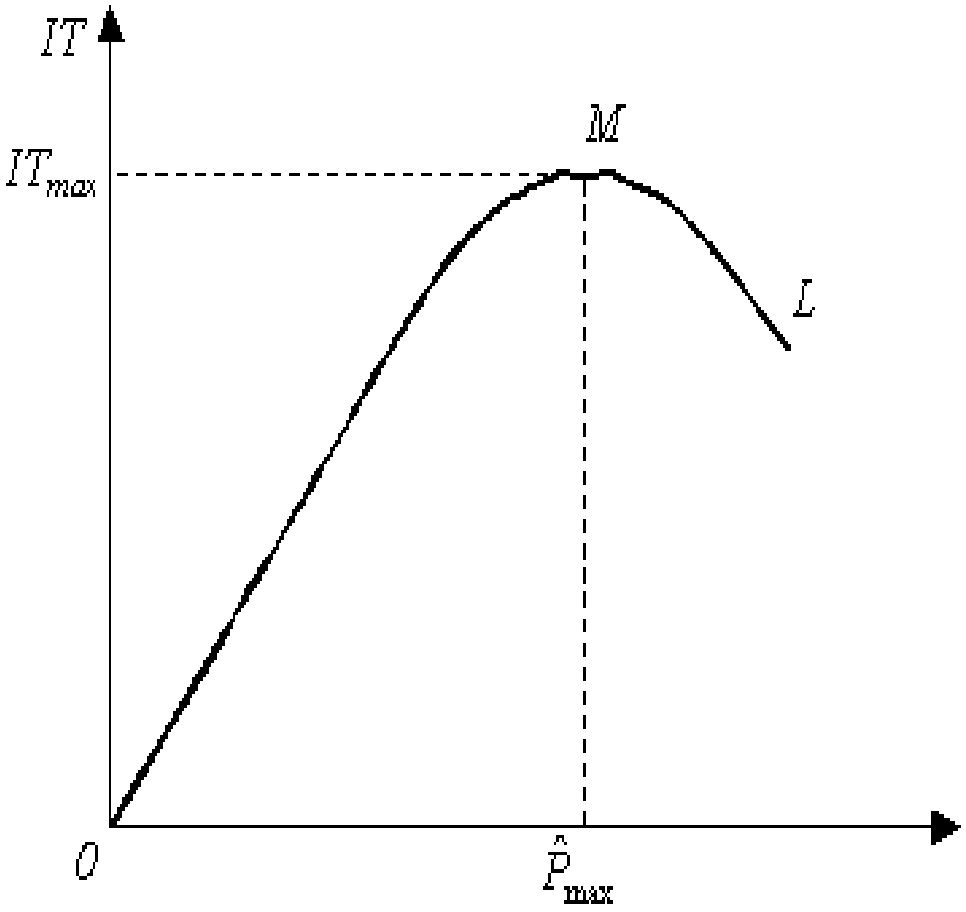

P - рівень інфляції;

IT - інфляційний податок.